

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' april 1988, 8e jaargang nr. 1

Voorwoord redactie

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' april 1988, 8e jaargang nr. 1

Bij de voorpagina

1958. Huis en werkplaats Mingels (hoek Rijksweg-Kampweg/zuid).

Voorwoord redactie

De achtste jaargang van ons tijdschrift wordt furieus geopend met een vlammend verslag van de brand van 1895. De redactie kon niet tot 1995 wachten. Verder staat deze aflevering in het teken van "Paose" en de "Groete Broonk". De echte Gronsveldenaar zit uit te kijken naar de "Broonk v'r of broonk v'r neet?"-vergadering op 2e paasdag. Over de uitslag hoeven we ons niet.....

In de vorige aflevering van Historie is bij de gebruikte bronnen vergeten te vermelden: Marie Waber (van Wöm). Onze excuses daarvoor.

Van de sectie foto vernemen wij dat er grote behoefte bestaat aan "nieuwe" oude foto's. Ieder die oude, oudere of nieuwere foto's heeft van Gronsveldenaren of Rijckholtenaren, van verdwenen huizen, veranderde plekjes en dergelijke kan die bezorgen bij sectie foto: Gidia Heynen, Mgr. Willigersstraat 11, Gronsveld. De sectie foto zal dan kopieën maken, en u krijgt uw eigen foto's terug.

Verder wenst de redactie u een Zaolige Paose.

De brand van 1895

Maandag, 12 augustus 1895. Wie kent deze datum niet? De zwarte bladzijde in de geschiedenis van Gronsveld. De dag begon zo mooi. De zomer was op zijn best; het was warm, al een groot aantal dagen droog en er stond een lekkere warme wind, uit zuidelijke tot zuid-westelijke richting. De schuren en stallen van de boerderijen lagen vol met gerst, rogge en tarwe en de kinderen speelden buiten. Een vrediger tafereel kan men zich niet voorstellen. De kinderen die bij Dassen achter de schuur speelden, en dat waren Frans, Zjang, Mathieu, Giel, Nandes en nog enkele, waren aan het "puelfere".

Drik, van Pieterke, vond dit te gevaarlijk en zei: "Ich gaon hëivers, ich wêl dao niks mêt te mäoke hebbe" en weg was hij.

Helaas bleek zijn voorgevoel juist. Want plotseling vatten de "sjaanse", die in de buurt stonden, vlam, en in zeer korte tijd stonden schuren en woonhuizen in lichterslaaie.

Het alarm dat meteen bij het uitbreken van de brand, vlak na het middaguur, het dorp opschrikte, had tot resultaat dat de dorpsbrandweer zeer snel ter plekke was. Ook die van Heer en de telegrafisch opgeroepen brandweer van Eijsden waren zeer snel ter plaatse. Aanvankelijk lukte het dan ook, althans dat dacht men, de brand te beperken tot 6 boerderijen aan één kant van de straat. Maar spoedig werd ook vuur ontdekt aan de overkant. We moeten hierbij wel bedenken dat de straat "onder in het dorp" een stuk smaller was dan nu.

Een ooggetuige vertelde dat hij zag hoe een brandende "bössel" over de daken vloog en op een huis aan de overkant viel. Ook hier breidde de brand zich snel uit in het kurkdroge materiaal. Bluswater werd uit het Broek, de

Deze foto is genomen vanuit het raam van de kapelanie. Rechts: huis en schuur van de familie Lacroix.

Kerkpoel, de Kieselkuil en zelfs van een mestvaalt gehaald. Het mocht echter niet baten. Alleen door het omduwen van muren kon voorkomen worden dat de brand zich nog verder uitbreidde. De hitte was haast ondraaglijk. Toch hielp iedereen mee met het in veiligheid brengen van huisraad en vee. Zelfs de gouverneur werd gesignaleerd. Het resultaat was gering ondanks de heldhaftige pogingen. Het provinciaal dagblad, De Limburger Koerier, van 14 augustus 1895 vermeldt het volgende: "Niet minder dan 17 huishoudens zijn zonder woning en zonder voedsel en stalling van het geredde vee; velen zelfs zonder kleding en het meest noodzakelijke. Slechts enkele waren geheel en al en voldoende verzekerd, bij bijna geen de veldvruchten en bij de meesten enkel de gebouwen". Hieruit blijkt de grootte van de schade. Toen tegen zes uur 's avonds de brand definitief bedwongen was waren elf boerderijen volledig verwoest. Slechts enkele restanten van zwart geblakerde muren stonden nog overeind.

De Limburger Koerier van 19 augustus (zeven dagen na de ramp) vermeldt nog het volgende over de brand: "Neemt men de bouwvallen wat meer van nabij in ogenschouw, dan ontdekt men, nu acht dagen na het droevig voorval, nog hier en daar een smeulend en rokend plaatsje".

Wat gebeurde er na de ramp?

Voor iedereen ging het leven door, ook voor de gedupeerden. Geld hadden ze niet en andere bezittingen ook niet meer. Alles was door de brand vernietigd. Meteen na de brand werd een commissie gevormd, die zich ten doel stelde de slachtoffers zoveel mogelijk te hulp te komen. Deze commissie bestond uit: Burgemeester E. van den Boorn, kapelaan J. Arnoldts, notaris F. Brouwers en de heer J. Gadiot, in de krant aangeduid als "grondeigenaar".

Deze commissie deed een beroep op het medeleven van allen en publiceerde lijsten van de giften in de Limburger Koerier.

Iedereen die wenste bij te dragen kon dat doen per postwissel aan het adres van de kapelaan. De verschillende kranten (17, 21 en 24 augustus 1895) geven uitgebreide lijsten met namen van weldoeners. Buiten de anonieme weldoeners komen we vele bekende namen tegen: Eugène van den Boorn, burgemeester; Joseph Arnoldts, kapelaan; Frans Brouwers, notaris; Joseph Gadiot, grondeigenaar; Jan Brouwers, grondeigenaar; Jan van den Boorn, muziekleraar te Luik; mevrouw Mesdag, Gronsveld; Eerwaarde paters Dominikanen, Rijckholt; velen uit Maastricht en uit de omgeving evenals Graaf De Geloës uit Eijsden; mevrouw de weduwe Lebens, Eijsden; dienstboden van het kasteel; H.K.A. hr. Louis Regout, lid van de Eerste Kamer; heer en mevrouw Paul Brouwers, Klein Vaeshartelt; weduwe J. Endepols uit Maastricht; de heer Hanlo, Officier van Justitie te Maastricht; de heer en mevrouw Fortemps-Dubouis uit 's-Gravenvoeren en baron De Schiervel. Zelfs uit Utrecht, Den Bosch en Antwerpen zijn bijdragen vermeld.

Enkele dagen na de brand, n.l. op donderdag, en zondag waren er, volgens de Limburger Koerier van 20 augustus, duizenden, die kwamen kijken naar de plek des onheils. De treinen konden de talrijke menigte nauwelijks vervoeren. Van deze drukte werd door enkele inwoners van Gronsveld

1 en 2 bewoners van het kasteel, 3 Bèr Mingels, 4 Bèr Mingels, 5 Triène Devue (Bouchoms), 6 Bèr Bouchoms, 7 Nes Bouchoms, 8 Zjèun Bouchoms, 9 Pieterke Bouchoms, 10 Drik Bouchoms, 11 Fien Pleumeekers (Teunsje), 12-?, 13 en 14 (vermoedelijk) Bauduin (kasteel), 15 Pie Mingels, 16 t/m 19 (vermoedelijk) kindermisje met kinderen van Bauduin, 20 Bertha Mingels, 21 Lena Mingels, 22 Pol Verkerk.

gebruik gemaakt om geld in te zamelen voor de getroffenen.

Foto's die van de brand gemaakt waren, werden goed verkocht en er werd druk gecollecteerd door "eenige der voornaamste ingezetenen". De opbrengst was niet gering. In zeer korte tijd werd een bedrag van ruim f 2700,- ingezameld en andere acties moesten nog op gang komen. Een van de meest in het oogspringende acties is die van de "Mastreechter Staar". Zij had een liefdadigheidsavond georganiseerd, die gehouden werd in een prachtig versierd stadspark met medewerking van o.a. "Kunst en Vermaak", zangvereniging "Lauwerkrans", "Maastricht Attractions", "Turnkring", "Momus", de Stedelijke Muziekschool, fanfare Orphée, de Harmonie van Gronsveld en de "Société Royale La Légia" uit Luik, plus een bekend bariton van de Nederlandse opera te Amsterdam, de heer Orello. Zelfs de versiering gebruikt bij het Koninginnefeest werd voor de dag gehaald. De avond werd zeer druk bezocht. De spoorwegmaatschappij Luik-Maastricht en de G.C.B. lieten extra treinen lopen. De netto opbrengst van deze avond (± f 1600,-) kwam geheel ten goede aan de slachtoffers. Enkele andere acties die ook vermeld mogen worden zijn de collecten van 25 augustus door de dames van het kasteel te Eijsden bij gelegenheid van een concert in het kasteelpark. Op die zelfde dag gaf de harmonie van Gronsveld een concert in het Rotspark te Valkenburg met de medewerking van zangvereniging "Walram".

Uit de verslagen van de gemeenteraadsvergaderingen blijkt dat niet alleen de brand zelf aan de orde is geweest, maar veel meer allerlei maatregelen die men wilde treffen om een dergelijke ramp in de toekomst te voorkomen. Wat waren zoal die maatregelen?

In het verslag van de vergadering van vrijdag 4 oktober 1895 lezen we als volgt: "Ten gevolge van den brand die op 12 augustus jongstleden alhier een vijftiental huizen met aanhoorige gebouwen, langs den grooten weg Maastricht-Battice, in asch legde, is men op het denkbeeld gekomen, om het gedeelte van dien Rijksweg dat bekend is aldaar voor het verkeer te smal te wezen, te verbreed".

De Burgemeester en de Gouverneur verklaren zich bereid "de aangelegenheid te ondersteunen" en bij de regering aanhangig te maken. Het resultaat was dat er een plaatselijke verordening werd vastgesteld, waarin het bouwen langs de Rijksweg geregeld werd. De gemeente stelde voortaan de rooilijn vast. In deze verordening werd ook bepaald dat daken niet mogen oversteken en dat deuren, ramen, enz. niet naar buiten mogen opendraaien, als ze daardoor buiten de rooilijn komen. Nadat deze verordening is aangenomen neemt de gemeente verder actie en worden stroken grond aangekocht om een goede rooilijn te krijgen.

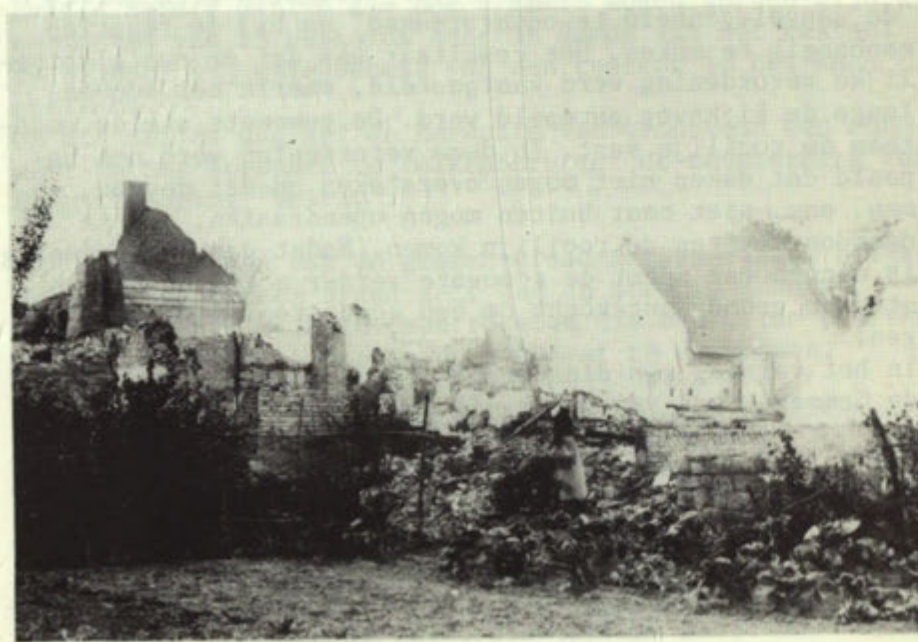
In het verslag van dinsdag 13 februari 1896 lezen we dat de Gemeenteraad van Gronsveld zich wendt tot de Minister met het verzoek een uitspraak te doen over de vergoeding van de verbreding van de Rijksweg Maastricht-Battice. Als reden voor dit verzoek wordt genoemd de onhoudbare toestand voor de gedupeerden. Verschillende van de door de brand vernielde huizen zouden door aannemers worden opgebouwd. De aannemers verkeren echter in onzekerheid omdat er nog geen uitspraak

over vergoeding van de Minister is. Ze dreigen elders aangenomen werk te beginnen. Hierdoor moeten de gedupeerden noodgedwongen in gehuurde huizen blijven wonen.

"Het droevige gevolg hiervan zal zijn", zo staat in de notulen, "dat hunne finantiën door de onvermijdelijke grootere uitgaven, aanzienlijk zullen verminderen en wat zal dan van het aanzien van den grooten weg en van hunne op te bouwen woningen geworden".

Het gaat hier niet om woningen "aan de eene zijde van den weg gelegen", die reeds herbouwd zijn (oostzijde) maar om woningen "aan de overzijde van de straat" die nog niet herbouwd zijn. Een gedenksteen in de voorgevel van het huis Rijksweg 17 herinnert ons nog aan het rampjaar 1895. Om zijn argument tot verbreding van de weg nog meer kracht bij te zetten, vermeldt de Gemeenteraad een treurig ongeval dat juist op dát smalle weggedeelte "voor enigen tijd voorviel en waarbij eene vrouw bij het kruisen van twee voertuigen, een been werd verbrijzeld, ten gevolge waarvan zij kort daarna overleed".

We hebben het nog steeds over 1895-1896.

De Gemeenteraad verwacht dat dit in de toekomst meer zal gebeuren, "omdat het verkeer aanzienlijk is toegenomen, zelfs verdubbeld is, en duizenden wielrijders dezen weg tussen Luik en Maastricht bij voorkeur berijden".

Het verslag vermeldt verder nog: "Het zou derhalve diep te betreuren zijn, indien van de thans zo gunstige, wellicht nooit meer terugkerende gelegenheid geen gebruik werd gemaakt om het voor personen, rijtuigen enz. met den dag toenemend gevaar te voorkomen".

Op 4 juni 1896 wordt dan eindelijk de rooilijn vastgesteld en kan de herbouw 10 maanden na de brand ter hand genomen worden.

Behalve deze verbreding van de Rijksweg zijn nog enkele andere bepalingen vastgesteld.

Zo zien we dat op 26 maart 1896 bepaald wordt dat ieder die op minder dan 5 meter van de openbare wegen of straten een gebouw wil oprichten, herbouwen of veranderen, verplicht is aangifte te doen bij B & W. Er mag pas begonnen worden met de bouw na goedkeuring door B & W.

Een verordening, die de ouderen uit het dorp zich wellicht nog herinneren, is de volgende: "Bij het uitvoeren van werken aan daken of bovenverdiepingen van huizen of getimmerten? naar de zijde van openbare wegen, voetpaden of andere voor het publiek toegankelijke plaatsen, is de met die werken belaste persoon verplicht te zorgen, dat aan die zijde, tot waarschuwing, worden uitgehangen een in het oog vallende bos stroo of stuk hout, op een hoogte van ten minste vier meter boven de begane grond".

"Elke overtreding wordt gestraft met een boete van ten hoogste vijf en twintig gulden".

Zo zien we dat de brand van 1895 niet alleen direct gevolgen heeft gehad voor de getroffenen, maar ook het aanzien van het dorp aanzienlijk heeft gewijzigd.

Jons van Dooren

Dialect

Harieke

Harieke ês neet mie, vuur hebben 'm gister begraove. 'r Laog al e päor daog ién z'n hoês ie 't èine gewoer wäor woerde dat 'm get môs zién uüverkoëme. Harieke woende al mie es fiëftig jaor ién 't duerp. Gèine wis oe hër vaan dan wäor koëme. Femiëlie haw 'r neet. 'r Wërgkde ién Môtroe bié 'nne sjriénewërker oe 'r sjmuerges al òm 6 oor op ze fitske heen trok en saoves al dèk läöt vaan truk kaom. De zaogs 'm noets ién 't duerp doer de wëk. Hoegoët òm nuügen oor saoves: daan doeg 'r de laamp oët en goüng 'r de boene aofhoële. Daan trok 'r 't nês ién. Soondes goüng 'r altiéd nao de vreugmês, of de doëvemês wie m'r vreuger zaag. Daonao magkden hër 'nnen toër doer de bos en goüng zich daonao e päor dröpkes dreenke ién 'nne kaffee. 'r Goüng daan 'nne meter ater de käorttaofel sjtoën en volgde 't sjuül op 'nnen aofsjaand. 'r Heel zich altiéd truk mët 'n dikke Velaskus ién z'nne moond (de ejnigste dy hër op 'n wëk paafde). 'r Zaag gèi woërd, eleng òm kloksjläog twelf oor: "Wat krys te vaan mich?. Ekerèin wis dat en versjeje käorters zaagten 't 'm al vuur ie hër 't kôs zegke.

Zoe goüng 't jaor ién, jaor oët. Ekerèin kôs 'm, 't wäor ekers kier 't zelfde.

Eleng ens ién 't jaor, daan kôs t'm neet truk, of èigelik zjus waol. Dat wäor mët de vastelaovend. Op vastelaovenszoondig, drek nao twelf oor leep Harie uüver de sjtraot mët e masken op en e peksken aon. 'r Haw e masken op dat zoe oonderhaand 't gaans duerp kôs: 'n kruúsing tössjen 'nnen äop en 'nne kwakfrosj. Ze pekske wäor oüch eker jaor 't zelfde. 't Wäor gemak vaan 'n aad biljertlaoke, de zaogs nog good oe d'n opsjoet wäor gewès. Uüver z'nne kop haw 'r 'n kösteek dy hër mët e päor dobbelsjpange aon ze maske haw vas gemak. 'r Begaojde de lüi dat 't vrëiselik wäor en zaag toezjoer: "De këns mich toch neet", es hër dich tössjen haw.

'r Zèiverde zoelang vuur 'n dröpke dat hër dat miestaal oüch waol krëg. Ekerèin ién de kaffee wis dat hër 't wäor en toch blëf 'r ekerèin begössele. 'nne Wat 'm neet kôs kaom toch drater ömdat 'r öm twelf oor aon de kastelein vroeg: "Wat kryst te vaan mich?". Dat wäor hër noé èimaol gewënd. En sjmaondes en sjtiënsdes perej. Sjtüënsdes haw hër gelök dat

mie maskes op geng wäore, zoe dats te af en toüw vergaots dat hër 't wäor. Om twelf oor sjtiënsdessjnaas kaom vuur hëum daan 't hoegtepeunt vaan 't jaor: 'r magkde zich daan hekënd. 'r Doeg daan ze masken aof en loorde daan mët e gezich dat mich altiéd bié zal bliëve. Zoe e gezich vaan: noé heb ich uch oüch 'ns good gekloet of vaan "haws te mich gekënd?". "Dat lêste goüng hër daan oüch aon ekerèin vraoge. Miestaal zaagte ze daan oüch mer dat ze 't neet gewëite hawwe. Ze wäore toch weer vuur e gaans jaor vaan 'm aof.....

Noé ès 'r neet mie. Ofsjoens ekerèin 'm kôs, gelüif ich neet dat 'm èine oets gekënd hët.

Frans van de Weerd

En mer soppe

't Wäor aon de koffietaofel nao de begreffenis vaan Fien dat Anna en Lies zich nao dry jaor weer zaoge. Anna wäor e päor jaor nao hëuren trouw nao Gouda verhûis. Lies wäor noets wyjer gewès es dat ze de kërkklok hoert sjloën. Nët zat zich bié hön aon de taofel, bejn oétrëin, erm uüverëin. Wie dikke lûi altiéd zitte. Dry aw vröndëne van wie ze joonk wäore hawwe hön veerde vröndën begraove. Nao Fien beklag en alle goods naogegëve te hebbe en get van "hoüw dich mët de kop tiënge de moér, 't ès lëvenslöp, 't ès Gaods wël, dao dëis te toch niks aon", goüng de kaal weer uüver alledaogse dinger. Bié 't gerammels van sjteul en kaal kôs te de segrëtte- en de segareroük sjniéje. Dao tössjendoér nog get vaan: "Nog èine koffie?", "Ein of twee klötsjes?", "Pak uch get aof".

Nët laag de vlaoj truk vaan hëure moond op 't teleurke en sjmetsde: "Dat zoüw Fien nog gesjmak hebbe". Anna wäor mie e sjtadsmëns. Aal wat 'nnen aansjläog doeg op hëur uterlik wäor weggemöffeld oonder 'n laag verf. Ze wäor rës en leep of ze 'nne sjtek haw iëngesjlik. Hëur haor golvend blond. Lies 'n échte aw mam. Griës krölkes mët hié en dao 'n kleur of ze geruek wäore. Nët sjtaolbloüw haor, 'n aterwërk wie e käorttëufelke en ién aal ève groëf of ze mët 't biél gemak wäor. Lies haw dy twee verzeuk vuur bié hëur nog 'n tas koffie te dreinke. Zjo, hëure maan, doeg oëpe. Heef mët haand en voet nao d'n hoond. "Sjtet, sjtet, haaw d'n moüjl". Ze sjtoüng viéf minute vuur èin zonder get te zegke tot de fök wäor oëtgebletsj. Terwyl Zjo en Anna zich bënne oonderëin komplemeensjes gaove, kaom Lies oët de kuüke. "Zit uch, blyf neet sjtoën, de koffie ès aon 't loüpe". "Bër haw zich good gehawe oppe kërker", terwyl ze de gezët dy oppe taofel laag opwadde, 'nne groete pot sjtruublomme aofpagkde en 't gekersjeerd sjprejke wat droonder laag plat sjtriëk. "Wie vëul keender haw Fien?", vroeg Anna. "Nuüge, wie ich", aantwoerde Nët. "Meh dy érm Fien hët oüch allezelëve mer érmooj en lëid gehad. D'n twiede dat wäor zoe 'nne verrëkkeling. Ze hët 'ns hëur bekläog uüver dë aon mich

gedoën. Wie ich 'm geliék gaof beloarde 't mich koed en begôs 't 'm weer good te kalle". Lies laag twie pakke wafflele oppe taofel en sjödde de koffie ién. "Bié dich zién ze oüch allemaol getrouwd, he Nêt en dy zalle oüch waol allemaol opgesjoëte keender hebbe?, informeerde zich Anna weer. "Jao, meh allewyl zién ze sjlömmer, die hebbe neet zoe e kôt es vuur hawwe". Nêt sopde de waffel ién de koffie, ze haw 'n oontsjtëking onder hëur gebiët. "Lês heb ich nog zoe ge-laach mêt Giljam van Bertien. Ich hõfde mer m'n brook uüver de sjtool te hange en v'r hawwe weer èint debië, brõlde hr vaan de laach". Lies vëgde de gruümele vaan hëure sjoet biëëin en dñijde ze ién hëure moond. 't Es 'nne gaansen aanderen tiéd noë. Es vuur vreuger de sjarrelton daansde, doeg vuur zõn. Ich been lês oppe broëlef vaan Lieske vaan Janna gewës. Es te zaogs wie ze noë daanse. Dy vrollüij goejde de koont de loch ién wie 'n akkermër". Nêt sopde weer, goejde de kop ién de nak. "Gaank eweg, zõn dat dëit gëine mie. Es ich die brakke vaan Pie van ôs kal uüver lof, belore ze mich of ze wëlle zegke", (en ze sopde mer doer), "heb dier ze nog op 'n ry? Daan kal ich nog neet vaan vëesper, konkergašie, missie en wëit ich wat allemaol" "En

beechte", völdde Anna aon. "Och sjej mich oët", zaag Lies. "Eker maond beechte. Es 'nnen apäorten hëlligendäog wäor, kôs te òm de viertien daog goën". Nêt heef Anna op e bo-evebëin zoedat dy iénëindoëk wie 'n potwhoon es 'nne bñi-zerd uüvervlüig. "Es te neet gebeech wäors wis te neet wat ste oët môs prakkezere vuur neet tot de kemunie te goën, want daan veels te op. Kwaansys verdaoldes te dich daan mer en aots te dich get vuur twelf oor". "Ich woerd al neet good es ich aon beechte daag", sjäoterde Anna. "Dy pesjtoers hawwen 'nnen aosem, die sjtoonke nao de roük. Dao veels te koelik van" Zjo laag ién z'nne rouksjtool mêt op z'nne sjoet de fök dë ién z'nnen droüm bletsjde. "Die paoters woüwe oüch waol 'ns get vernëme". Lies heel hëur twie han ién de hude wie 'nnen hoond dë op z'nne rök lik mêt de puu ién de loch en zich uüvergief. "Ich heb 't hön mêt gëve: al muerges nao de kërck, vuur en nao 't ëte bëje. Om twelf oor d'n Yngel des Heren. Saoves vuur 't sjlaope goën dry weesge-groetjes en e krüiske mêt wiëwäoter". Ze sjaarde de gruümele weer van hëure sjoet, dñijde ze ién hëure moond en heef de rës de grond op. "De wiëwäoterbekskes hange noë nog

oonder de knôp vaan 't leech. Noé môtte ze mer ziën wat ze doên", zöchde ze. "Jummich", veel Nê't ién, "ze wèite nog neet wat e wiéwäoterbekske ês". Bianca vaan Zjêf vaan ôs hêt de vurige wêk 'n naach bié ôs gesjlaope. Sjmuerges wie 't mêt de bôs nao sjaol goûng zaag ich: keend mäok dich e krûiske (en mer soppe) en bis verzichtig dats te neet oonder de bôs köms" "Wêt d'r Oma, wat mam altiéd zêt? Loor oêt dats te neet oonder de bôssjefêur köms." "Noé dich, daan ich", sjmetsze. Zjo trok de fôk dè 'm neet te gemêkelik laog get korter op zich aon. "Wat 'n naome alwyl, Bianca". "Naome", zaag Nê't. "Es ich dat alwyl huur. Cindy, Mathaallie (ze mejnde Nathalie), Ivo, Zjeffrie. En neet Pie, nêi dat ês noé Pedro. Wie d'n awste wäor geboëre kaom vajjer. 'r Vroog neet: wie gèit 't? Nêi, wie gèit 'r hêite?. Ich bôtsj: Johnny vajjer. Doûw wäor de bër los. Es 'r neet Zjang nao hëum heet, leet 'r zich noets mie ziën". Ze sopde en kalde mer doer. De pryje ziën alwyl zoe sjlôm. Wat wäore vuur sjtom kuke. Ich goûng oêt dene en wis neet dat 't twiejerlej lûij haw. Dat klejnt vaan de joûng kaom lês bié ôs (ze pagkde Anna bié 'nnen érm) en daan te deenke: dry jaor. Oma vuur kriêge e noûw kênneke. Veul mer 'ns, 't sjaamp al mêt de poetekes. En heel z'n mam 'n haand op hëure boék. Dat ês get aandere es oêt de kuul", kôchelde ze. "Meh ze hebbe nog mie lèid mêt hön twie es vuur mêt ôs kôt. Vuur krêge ze nog mêt niks gepaojd. Noé hebbe ze géld wie drek en hebbe ze nog niks. Jao mevrûikes ziën 't. Es ich dat op dy weenkels huur: mevrouw vëur, mevrouw nao. Vuur wäoren allemaol medam. Jao 'nnen eenkele sjikke meh dy droge daan oûch e zjwert velke vuur hön gezich". Lies krêg, nao 't twie kier geperbeerd te hebbe, 't woërd. "Op dy weenkels huurs te mich get. De vurige wêk sjtoûng eng bié Lemkes mêt 'n kelbas vaan 'nnen êrpelszak gemak, 'gelûif ich. De kelbas wäor voûlgeplak mêt preensjes BONTJAS-MOORDJAS. Ze heef mêt haand en voet: Hoe 'n by, hoe 'n by. Get vaan Mesjtreesch gelûif ich. Dao zaot 'n wêspel oppe droëve. Gerda vaan de Lange wäor oûch dao en dat ês toch zoe e los èint mêt z'nne moond. "Mäok neet zoevëul behêj", sjäoterde dat, "ich been nog lever doer 'n wêspel gesjtoëke es doer 'nne kël" Nê't heef mêt de kop wie 'nnen hoond dè zich druug sjöddelt. "Gister sjtoûng bié de sjlachter zoe e sjiéthoës. 'n Eunske van dit en 'n eunske vaan dat. De boerepasty, ês dat rëns-

of vérkeslêver? Och nêi, gëf mich mer twie oons trup. Zjëun vaan Wis vaan Nes sjtoede mich 'ns aon" "Ze hoële ies de derm oêt 't vérke en dûije daan 't vérke weer ién de derm". Ze sopde en kalde mer doer. De sjlachter haw tien kortelêtte ién z'n han gehad vuur dèn doerak t'rs twie nao hëure zeen haw. De eng wäor te dik, de aander te vêt, te klejn of te groet. Es ich ién dè z'n plaots wäor gewès, haw ich hëur dy ién hëur moûjl gekwak. Wie ze betaold haw vroog ze nog: "Wat ês 't versjèil tössje dy brej en dy sjaol braotoësj?". "Dértig sént 't oons", sjnawde hër. Mêt 'n lup tot op hëur kên en zoonder boe of ba trok ze oêt. Dy haw hure bavvie gesjtop". En mer soppe. "Noé maog nuurges gèi vêt aon ziën", zaag Zjo, terwyl 'r de fôk wat op z'nne sjoet laog, aon 'n oer friémelde. "Vuur sjlachde zëug vaan twiehonderd tot twiehonderdfiëftig killo. Noé ziën ze koelik viëfenziëventig en

nog te vêt. Anna driejde op hêure sjtool wie 'n poûwhoon dy zich vaan alle kaante wêlt laote ziên. Droonk mêt vuuroêtgesjtoëke luppe aon hêure koffie, trok ze doûw weer iên de ploej. "Ich vên de bedening allewyl toch e sjtök bêter es vreuger". Nêt goejde wie 'n hoon dy 'nne piëring oêt de grond trêk, de kop iên de nak. "Jao, dat vên ich oûch. Wie ich iên Mesjtreech deende oûch zoe e sjiêthoês. D'n iesten dâog dat ich dao wâor zaag ze: "Ich môt 'n maog hebbe dy hêur han oêtsjik en neet hêur lang vinger. En 'n fetsoenlike maog flôt neet. Bôtsj, dao wis ich 't. Meh allê. Friêdes môs ich nao de mért. Dao wâor 't 'nnen havve sént gojekouper". Hup dao goûng weer e sjtök waffel de koffie iên. "Dao zaot zoe 'n aw mêt greunte. Es te niks bié hêur gols zaag ze: "Val doed, lillekerd". Zjo magkde zich weer 'n bolknak aon. "Dat wâor get aandere es allewyl: estebleef, tot ziens". Op de meneer wie hêr zjwêgel oêtbloos zoûws te deenke dat hêr aon Oosterse reliézje doeg. "Wie ês 't toch mêt Fieneke van Dries?", informeerde Anna. "Jummich, dao zeks te get", zaag Lies. "Ich pak 't beukske van Grueles, dao sjtêit 'n klasfoto

vaan ôs iên" Ze rôfde aon de laoj dy klemde zoedat de fôtôs van de hil femiëlie, Beatrix, Klaus en de Paus uûver de kas vloege. Ze dabde tössjen e pekske doedspreensjes, koffiepeunte, breve vaan jaore biêdingehawe vaan hêur zusters iên 't Belsj, aal mêt 'n illesjtiksen òm. Ejnige nosters, kêrkbeuk, 'n dèil rolle méntas, brêlleduuskes, haosbeendele en mie van die dinger. "Hié ês 't", reep ze, naodat ze d'n iémäoksreenk vaan de beukskes haw aofgedoën. Lies zat zich aon de taofel. Anna en Nêt hoûnge uûver hêur heen. Lies wês op Anna. "Hié bis dich, mêt dat wit kletsje". "Huelp", buïgkde Anna, wat wâor ich doûw mäoger". "Dat been ich en hié ês Nêt", goûng Lies wyjer. "Juzzes, juzzes", wat wâor ich e knuddelke", kôchelde Nêt. "De sjolk magkde mich nog dikker". "Wêts te nog wat de joûnges op dich repe es v'r oêt de sjaol kaome? Dikke Nêt, mäok dich van 'n maandel e kersêt". "Jao, en wat repe ze op tich?" :Anna iên e wit klêid, ês zjus 'n gèit", Anna brôlde van de laach. "Ich haw dat zoe gèn aon, en dè baand mêt die groete sjtrik op miêne rök. Hié ês Maj". Nêt zat zich truk op hêure sjtool. "Dat hêt oûch òmmertoûw mer érmooj gehad. Jeu verzoëp kat en koëgel en 'nne gemêkelikke wâor 't oûch neet. Maj hêt mich zoe dèk verteld es hêr 'ns 'nne kier mêt hêur uurges ebaon goûng daan leep 'r nêven 'm op en doeg z'nne bavvie neet oëpe. 't Braach oûch aal oppe sjtraot", zôchde ze. Zjo loorde hêur 'ns aon wie 'n hoon wat mêt eng oûg nao 'nne piering loort. 't Hûiske wâor oûch te klejn vuur aal bènne te hawe. Hié Pie van Mem. Dat ês Wis van Berb". Nêt sopde 'ns. Eine gaodsblok altiéd gewès. Hié Nel, ocherm, oûch al doed. Pol van Trûi, dè hêt iên de mynsjtriëk gewoend. Wie 'r gepensjeneerd woërd ês 'r weer hié koëme woene. Dè hêt zich nog good. Hié Fiëna van Mat. Ocherm Fiëna. Dat hêt oûch allezelëve de knêuj aofgesjtoete", sjmetsde Nêt. "Iên z'nne joûngen tiéd goûng 't op versjeje plaotse sjmaondes de waas doen en iên 't vreujaor de groete pôts, witte en tappesere. Ich bene lês mêt Lena vaan ôs dao gewès, wie 't weer mêt z'nne kneej zaot. Meh dat ês dao oûch get vuur érm zên te kriège". "Ziën hêur keender allemaol getrouwd?", vroeg Anna. Nêt goejde de kop op zy oêt wie 'nnen hoond wat nao 'n vleeg sjanap. "Getrouwd? Ze hêt mer èine. Dè hêt oûch neet de polfer oêtvoonde, 'nnen échte sopjeures. Dao ês zoe 'nnen troëg van de bérge iéngetroûwd. Get oêt Ulvend gelûf ich. Dèn doérak hôf dao mer

z'nne jas en sjolk ién de kas te hange, 't hèt dè sopjeures mèt muübele en aal uüvergenoëme. Proëpel ês dè loërhaon oüch neet". 't Sjödde Fiena en de rés e gläos limmenaad ién oët de zelfde flés. Ze hawwe alle dry 'n aander kleur limmenaad. Ze verhaolde zich nog alle aad noüts wat Lies en Nêt zich al tien kier verhaold hawwe en oe ze nog ömmertoüw mèt laachde. Zjo wäor ién sjlaop gevalle. Daonao kalde ze uüver allerlej kréngdes en lèid tot d'n èilend aon 't däök oëtgoüng. Zjo sjoët mèt 'nnen ellebaog vaan de roüksjtool aof wie 'r Lies hoert zegke:"Zjo rok oüch te vëul".

Gus van den Boorn

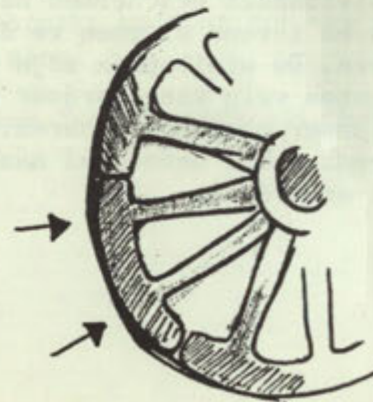

Streekmuseum

Restauratie oogstwagen

Geruime tijd zijn we bezig met de restauratiewerkzaamheden aan twee oogstwagens. Al werkende merk je 'n heleboel bijzonderheden op die normaal niet zo direct de aandacht trekken.

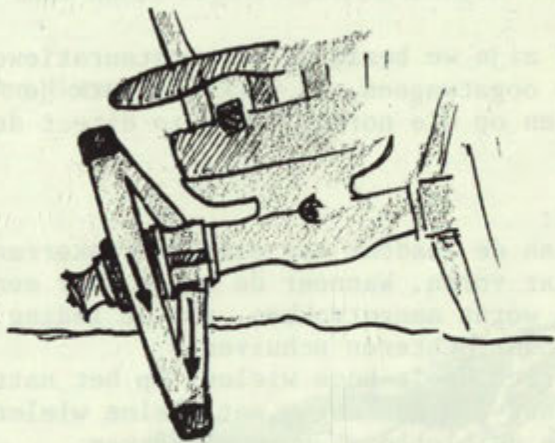
Bijvoorbeeld:

- * De bodem van de laadbak van alle boerenkarren en wagens helt iets naar voren. Wanneer de wagen door een of meerdere paarden wordt aangetrokken, zal de lading niet zo gemakkelijk naar achteren schuiven.
- * De boerenwagen heeft hoge wielen. Op het natte en modderachtige land zou een wagen met kleine wielen tot aan zijn assen in de blubber kunnen wegzakken.
- * De voorwielen zijn meestal kleiner dan de achterwielen. Daardoor kunnen ze vrij onder de wagen draaien, waardoor die scherp kan wenden en keren.
- * Iedere velg bestaat uit een aantal gebogen stukken. In ieder stuk zijn twee spaken vergaard, dus is het aantal spaken altijd even.

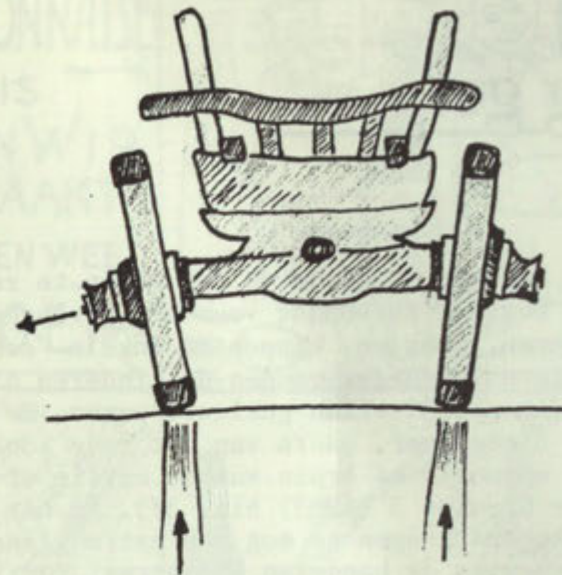
* De spaken staan schuin in de velg. Door de schuine stand naar binnen toe, wordt de kans op asbreuk aanzienlijk verminderd bij eventueel wegzakken in de modder. De wieldruk wordt dan alsnog zoveel mogelijk vertikaal op de as overgebracht.

* De naafassen hellen flauw naar beneden, waardoor de wielen schuin staan (hoek van 85 graden) Daardoor wordt het slingeren van de wagen tijdens het rijden voorkomen.

* De stalen wielbanden beschermen het loopvlak van de houten wielen en tevens klemmen ze de houten delen nog steviger aaneen. De wielbanden zijn iets breder dan de velgen. De houten velg kan daardoor niet tegen een stoepwand of een ander obstakel schuren.

* Praktisch geen enkel onderdeel maakt een rechte hoek met een ander onderdeel.

Het afgebeelde apparaat werd in bruikleen gegeven door de fam. Duyzings-Huynen uit Mesch.

Het voorwerp uit het vorige nummer is een veescheerapparaat, dat vroeger gebruikt werd om het vee te scheren voordat het op stal ging.

't Sjeenske gaat naar Jean Wouters uit Margraten.

John v.d. Weerdt

Van aal en nog get

"Paosejjer"

Met Pasen is het weer tijd om de "paoshoon te zeuke". Tegenwoordig bestaat de vondst voor het merendeel uit chocolade eieren, haasjes, kippen en enkele "echte" geverfde paaseieren. Vroeger vonden de kinderen alléén "paosejjer" die altijd effen gekleurd waren. Ze waren rood van het bietewater, paars van het rode koolwater, groen van de spinazie of bruin van de koffie of uien-schillen (zie Grueles 3 (1983) blz. 37). Na het opwrijven met een spekzwaard kregen ze nog een extra glans.

In de gezinnen waar de kinderen bij burens, familie en kennissen de "paoshoon zeuke" gingen, werden vele dagen na Pasen nog volop "paosejjer" gegeten. Met deze overvloed aan paaseieren maakte men bijvoorbeeld croquetten. Hier twee recepten uit het "keukenboek" van Catherina Bouchoms: "Om grocette van eieren te maken. Maak de hardgekookte eieren heel fijn, maak eene saus van boter, meel, melk en zout, roert de eieren daar binnen met wat petersile en kaas, als het kook zet het dan op een schotel voor de koude. Als het koud is maakt er grocette van. Roert ze in het wit van eieren en beschuit en legt ze een paar minuten in de frituur zeer heet".

"Om gevulde eieren te maken. Snijdt de hard gekookte eieren door, neemt het geel en hakt dat heel fijn met wat petersile. Maakt een majeneese, snijdt daar tong, ham of crevette garnalen binnen. Vult het wit ermee op, legt ze op eene schotel en strooit het geel rond om".

Op welke manier men de "majeneese" bereidt vond ik prachtig geïllustreerd weergegeven in het boek "Ik kan koken" van H. de Holl (Herdruk uit 1931) zie tekening. Ter inzage gekregen van M. Schrijnemaekers-Huntjens. Bedankt.

Ina v.d. Weerdt-Roosen

1) MAYONNAISE IS IN EEN WIP GEMAAKT → ALS MEN WEET → MOE! →

2) DELFTSCHE SLA-OLIE
KOM
ZOUT EI PEPER MOSTERD
zout 1 theelepel
mosterd 1/2 "
peper 1/4 "

3) peper
mosterd
zout
zout 1 theelepel
mosterd 1/2 "
peper 1/4 "

4) Door elkaar roeren
Doek tegen't verschuiven

5) 1 theelepel Azyn er by

6) DELFTSCHE SLA-OLIE
Langzaam, met een straaltje, steeds blijven roeren

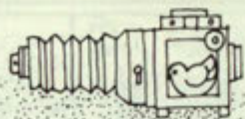
7) Met
Gehalveerde Kurk krygt men een fyn straaltje

8) OLIE (8) AZYN
MAAKT DE SAUS
DIKKER DUNNER

9) BEWAAR ZE OP HUISKAMER-TEMPERATUUR

Mayonnaisesaus maken.

Overgenomen uit Calvé-Delft's winterboekje.

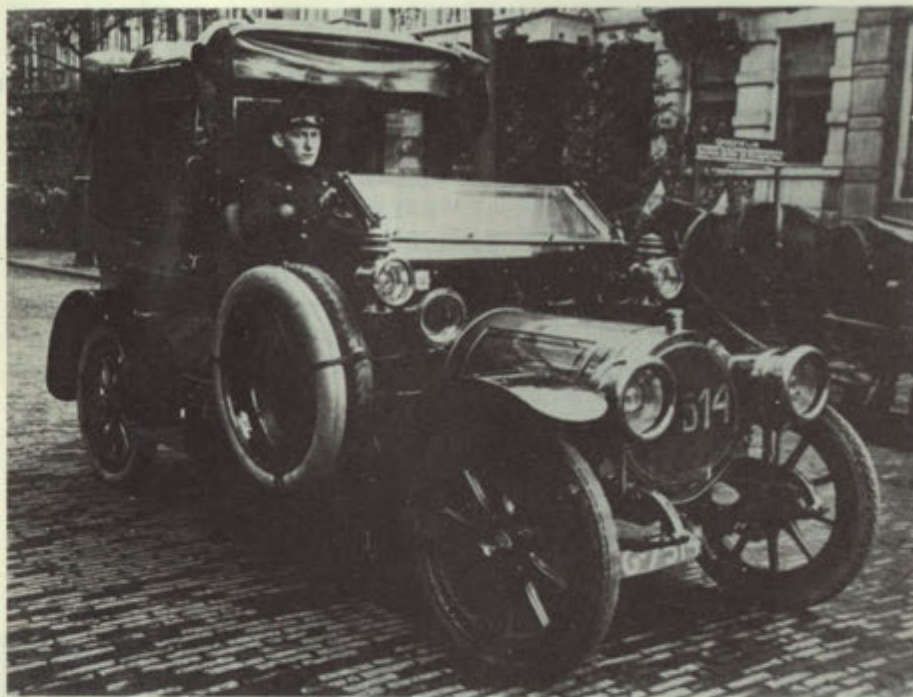
Kên d'r hön nog ?

De Langen Eudem

Adam Hubertus Goessens werd geboren op 19 juli 1890 en hij was de eerste van 16 kinderen waarvan er drie vroegtijdig overleden. Zijn vader, die eveneens Adam Hubertus heette, was gehuwd met Maria Anna Catharina Elisabeth Goessen en verdiende zijn brood als slager in het huis Rijksweg 56, waar Theophile, broer van Adam jr, thans nog woont.

Zijn jeugd jaren heeft hij voornamelijk doorgebracht in de slagerij met het opknappen van allerlei klusjes die na schooltijd op hem lagen te wachten. Hij was toen al een rustige bedeesde jongen die, in tegenstelling tot zijn

Eudem in functie.

broer Bèr, niet voor "pryjery" te vinden was. Zo gaat het verhaal dat hij rustig, zonder van zijn stuk te raken, stond toe te kijken toen Bèr, balancerend op de rol boven de put, de aanwezige dorpelingen tot ontsteltenis bracht.

Zeventien jaar oud trad hij in dienst bij de familie Regout die toen kasteel Rijckholt bewoonde. Twee jaar later kreeg hij zijn eerste rijbewijs. In die tijd waren de wegen nog in zo'n slechte staat dat de heer Regout er de voorkeur aan gaf dagelijks met de trein naar Maastricht te reizen. Eudem moest hem dan 's ochtends naar station Gronsveld rijden en 's avonds ophalen. Zijn broer Bèr heeft er ook enige tijd als chauffeur gewerkt en het gebeurde wel eens dat hij het portier al dicht kwakte als zijn passagier nog pas half in- of uitgestapt was. Als chauffeur genoot Eudem, hoffelijk als hij was, de voorkeur van de dames Regout.

Na zijn periode kasteel Rijckholt trad hij in dienst van de heer Van de Biggelaer, die eigenaar was van een koffie- en theebedrijf in Den Haag. Ook bezat de familie Van de Biggelaer een kasteeltje als buitenverblijf in het Meerssense gehucht Raar.

Zijn nieuwe baas, die het grootste gedeelte van het jaar in Den Haag verbleef, maakte het mogelijk dat Eudem naar Voorburg verhuisde. Hier leerde hij zijn toekomstige vrouw kennen en wij lezen in het famileregister, zoals toen het trouwboekje genoemd werd: " 's-Gravenhage, provincie Zuid-Holland. Op den 18 februari 1914 is het huwelijk voltrokken tuschen Adam Hubertus Goessens en Eva Hubertina Nahl ".

Kinderen uit het eerste huwelijk. V.l.n.r. Karel, Robèrke, Lieske, Eddy.

Vier kinderen kwamen uit dit huwelijk voort. In Den Haag werd Eddy geboren en twee jaar later zag Lieske in Amsterdam het levenslicht.

In de maanden dat Van de Biggelaer in zijn kasteeltje vertoefde kwam Eudem met zijn gezin naar Gronsveld. Hier nam hij op verschillende adressen zijn intrek, zoals bij Hellemie Lebens op de Rijksweg en later in een huis nabij station Gronsveld, waar in 1919 Karel werd geboren. In 1920 verplaatste Van de Biggelaer zijn bedrijf naar Brussel en het gezin Goessens verhuisde mee.

In datzelfde jaar deed zich een tragische gebeurtenis voor. Elf dagen na de geboorte van Robèrke overleed de 25-jarige Eva in het kraambed. De kinderen werden her en der bij de familie Goessens ondergebracht. In 1922 hertrouwde Eudem met Pelagie "Zjie" Pardon uit Bierbeek bij Leuven. Een jaar later werden de drie oudste kinderen terug naar Brussel gehaald; ze gingen daar naar een Frans-talige school. Robèrke kwam enkele jaren later. Het dienstverband met de familie Van de Biggelaer was

Augustus 1917.

De familie Eudem Goessens-Goessen. Foto gemaakt door Albert Hayen.

- achter, zes zonen v.l.n.r.: Zjeng, Fik, Bèr, Eudem, Haj, Geel
- midden, de vijf dochters v.l.n.r.: Nêt, An, Lena, Anzjelijien, Mien
- voor, v.l.n.r.: vader Eudem, Zjêf, Tefiel, moeder Nêt.

*In de jaren twintig. Voor het ouderlijk huis.
V.l.n.r.: Eudem, Mien, Robèrke, Lena, moeder Nêt, Tefiel.*

intussen beëindigd en Eudem was als chauffeur werkzaam bij o.a. de Argentijnse ambassadeur voor België en Nederland.

Omstreeks 1925 begon hij zijn grote werk als touringcar-chauffeur, annex reisleader, tolk, bankier, aangenaam causeur, mecaniciens enz. Het seizoenswerk noopte hem gedurende de zomermaanden in Valkenburg zijn intrek te nemen.

Tientallen jaren heeft hij zijn beste krachten aan Splendid Cars gegeven. Hij organiseerde buitenlandse reizen, controleerde de menu's in de hotels en loste alle moeilijkheden van zijn reizigers met een glimlach op. Hij werd op handen gedragen door zowel de passagiers als zijn collega's.

± 1940. Eudem met echtgenote Zjie en de zonen Eddie, Miel en Robèrke.

Eén keer in zijn leven heeft hij een proces verbaal gekregen voor het rijden zonder licht op een mistige dag. De verbalisant beweerde dat er minder dan vijftig meter zicht was doch dit werd door Eudem bestreden daar hij er van overtuigd was dat er meer dan vijftig meter zicht was. De zaak werd voor de kantonrechter uitgevochten en de uitspraak was: schuldig zonder oplegging van straf. Tegen deze uitspraak is Eudem in cassatie gegaan bij de Hoge Raad. Deze heeft het vonnis vernietigd.

Problemen ging hij niet uit de weg. Zo mocht hij op een van zijn reizen de Zwitserse grens niet over. Zijn bus was voor de in Zwitserland geldende normen enkele centimeters te breed. Bij een smid in de buurt leende hij een zaag en na de treeplanken van de bus verwijderd te hebben, mocht hij de grens over.

Het was op een reis naar Italië en Eudem had net een pas beklommen en begon aan de afdaling. Toen hij even moest bijremmen bleek de voetrem te weigeren. Hij zei het meteen tegen zijn vrouw, die naast hem zat. Gelukkig heeft hij de bus zonder ongelukken met de handrem beneden gekregen. Toen ze goed en wel stilstonden bleek ook de handrem het begeven te hebben. Het had dus niet veel langer moeten duren.

Een leuke bijkomstigheid is nog dat hij het zodanig heeft weten te camoufleren dat slechts één persoon in de bus (ook een chauffeur) gemerkt had dat er iets aan de hand was.

Hij was een statige en trotse persoonlijkheid, die, overal waar hij verscheen, respect afdwong. Oudere Gronsveldenaren weten zich nog te herinneren, dat hij, rechtstaande achter het stuur van zijn open bus vol toeristen, trots door het dorp reed.

Op 19 mei 1928 werd in Brussel de jongste zoon Miele geboren.

Eudem met zijn zonen Robèrke en Miele.

Voor "Café des Sports". Eudem, rechts Zjie, links ?

Buiten het toeristenseizoen verbleef Eudem in Brussel, waar hij o.a. in een slagerij en bij een taxibedrijf werkte. Toen de tweede wereldoorlog uitbrak, viel het gezin voor de tweede maal uit elkaar.

Eddy trok met een fiets, die hij leende van de in Brussel wonende Zjengske Scheepers (van Yngelke), richting Frankrijk. Karel ging bij de marine en Lieske kwam na enige omzwervingen in Parijs terecht waar zij thans nog woont. De rest van het gezin nam zijn intrek bij Zjeng, de broer van Eudem aan de Stationsstraat te Gronsveld .

Heel Europa heeft Eudem per touringcar doorkruist; hij had dan ook weinig tijd zich aan te sluiten bij een plaatselijke vereniging. Zijn grootmoeder had een luitnantsplaats in de schutterij voor hem gekocht, maar hij heeft het uniform nooit gedragen. Zjeng nam die plaats

Eudem en Zjie.

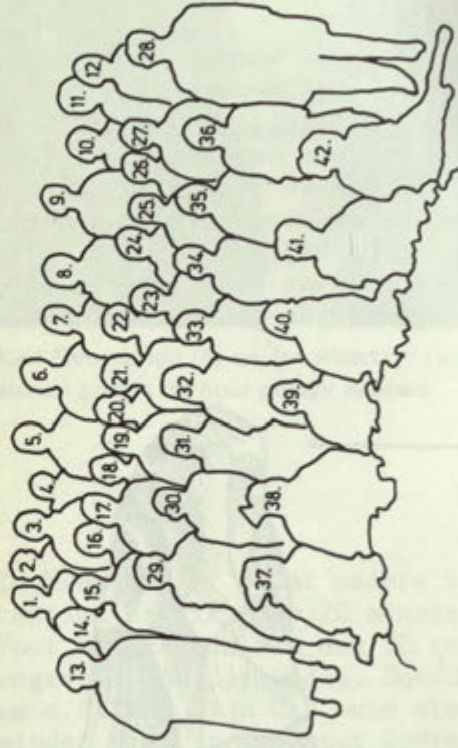
over en bezit deze nu al 65 jaar. Na de oorlog begon Eudem aan zijn laatste karwei. Hij nam de exploitatie van "Café des Sports" over van de familie Vaessens-Spronck. Hier fungeerde hij tot 1957 als gastheer, het tapwerk liet hij over aan zijn vrouw en zoon Miel. Dat hij zich goed van zijn taak kweet, blijkt uit het feit dat Café des Sports uitgroeide tot een van de beter lopende café's van Gronsveld. Toen hij in 1957 verhuisde naar Rijksweg 59 (waar nu Coninx keukens is gevestigd) was zijn actieve periode voorbij. Wel ging hij in de weekenden vaak zijn zoon Eddy helpen die toen café Victoria in de Wijckerbrugstraat dreef. Meestal was Eudem, als het weer het tenminste toeliet, op straat te vinden. Hij sleepte dan zijn grote vierkante stoel de weg over en zat daar tegen de muur van het kerkhof naar iedereen die voorbij kwam vriendelijk te zwaai-

± 1957. Eudem met kleindochter Suzanne.

en. Toen hij zijn tachtigste verjaardag vierde, werd hem een geweldige hulde gebracht. Hoewel hij reeds geruime tijd gepensioneerd was, vond men bij Splendid Cars dat dit heuglijke feit reden genoeg was om op die dag de routes van alle touringcars zodanig te verleggen dat men op de terugreis Gronsveld zou aandoen. Circa 600 enthousiaste passagiers brachten Eudem een grootse bloemenhulde. Zijn vrouw overleed op Goede Vrijdag 1971 op 75-jarige leeftijd. Kort hierna is Eudem naar het bejaardentehuis in Amby verhuisd waar zijn zus An ook verbleef. Hij kon zeer moeilijk lopen en toen hij bij een val zijn heup brak is hij na enkele dagen op 8 oktober 1973 overleden.

Jo Reintjens

± 1924. Na de koffietafel ter gelegenheid van de inhuldiging van burgemeester Spauwen op de binnenplaats van zijn woning, thans Rijksweg 67. De groep bestaat uit de jonkheid van Rijkchoft en andere personen.

1 Nét Schiepers (Naus), 2 Piet Claessens, 3 Maria Pinckaers, 4 Zjors Spauwen, 5 Maria Frambach (Jeukens), 6 Maria Hartmann (Smeets), 7 Anna Doumen, 8 Agnes Dupont (Habets), 9 Lies Frambach (Hartmann), 10 juffrouw Schuren, 11 Fien Spauwen, 12 Jeanette Reintjens, 13 mevrouw Spauwen, 14 mevrouw Wackers, 15 Fy Frederix (Van den Boorn), 16 Nét Dassen, 17 Marie Peeters, 18 Lena van de Weerdt, 19 Marie Caelen (kloosterzuster), 20 Marie Schrijnemaekers (Crijns), 21 Tien Frederix, 22 Lies Wassenaar, 23 Nelia Purnot (Goessens), 24 Carolien Doumen, 25 Janna Macheels (Loyens) 26 Sjtien Aarts (Macheels), 27 Lies Dassen (kloosterzuster), 28 burgemeester Spauwen, 29 Nét Hendriks (Brenenraad), 30 Maria Caelen, 31 Lies Pieters (Wouters), 32 Céline Peeters (Hardy), 33 Anna Houten (Risac), 34 Lyda Macheels (Dassen) 35 Maria Schrijnemaekers, 36 Marieke Purnot (Klinkenberg), 37 Jeanne Spauwen, 38 Lily Spauwen, 39 Liza Houten (Hayen), 40 Jeanne Claessens (Daniëls), 41 Marie Jennissen (Martens), 42 Lies Spauwen.

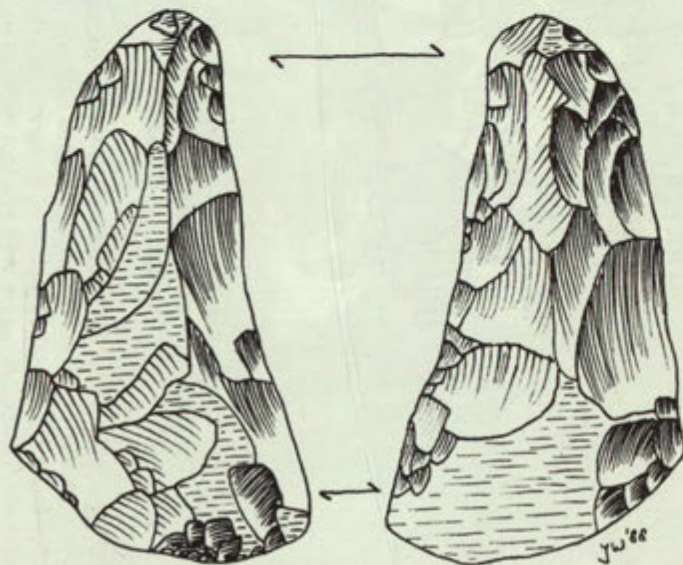

Archeologie

Geslepen stenen bijlen

Geslepen stenen bijlen of delen ervan worden in onze omgeving nogal eens gevonden. Voor veel mensen zijn het dikwijls alleen maar voorwerpen die getuigen van ambachtelijke kennis en vaardigheid uit een ver verleden. Voor de mens uit het Neolithicum (de Nieuwe Steentijd) waren het echter waardevolle gebruiksvoorwerpen die lang niet altijd onderdeden voor onze stalen bijlen.

De laatste honderd jaar zijn nogal wat experimenten uitgevoerd om achter de doelmatigheid van geslepen stenen bijlen te komen.

Gedeeltelijk geslepen bijltje (ware grootte) gevonden in de omgeving van het zustersklooster.

Karl Ferenschild (l.) en Jan Weertz (r.) willen ons doen geloven dat zij met hun stenen bijltjes dit hout gekapt hebben.

Zo kwam men er onder andere achter dat een den van 25 centimeter dikte in 20 minuten tijd omgehakt kon worden. Voor het kappen van een 30 centimeter dikke els had men ongeveer één uur nodig. Doordat vuurstenen bijlen overigens dikker zijn dan onze stalen exemplaren, kunnen ze minder diep in het hout gedreven worden.

Een nadeel ervan was ongetwijfeld de breekbaarheid. Een verkeerde slag kon de bijl zwaar beschadigen of zelfs doormidden doen breken.

Delen van geslepen bijlen die we nu nog vinden zijn waarschijnlijk stille getuigen van zo'n verkeerde slag. Eveneens door middel van experimenten is men erachter gekomen dat het slijpen van een vuurstenen bijl minder tijd in beslag nam dan weleens gedacht wordt. Zo kan men in "Vakmanschap in vuursteen" (J. Beuker, Assen 1983) le-

zen dat een bijl van 10 centimeter lengte in ongeveer 10 uur geslepen kon worden. Zelf sleep ik een bijl van ongeveer dezelfde lengte in 12 uur. Beuker vermeldt overigens dat deze tijdsduur afhing van de afwerkingsgraad van het halffabrikaat (de ongeslepen bijl). Als de ribben (de uitstekende oppervlaktedelen) te hoog lagen, betekende dit namelijk dat de slijpduur aanzienlijk werd verlengd omdat er meer overbodige steen weggeslepen moest worden.

Het slijpen van de bijlsnede zal aan onze verre voorouders nogal eens een krachtterm ontlokt hebben, want tijdens het slijpen sprongen er soms, door losgeraakte deeltjes van de slijpsteen, stukjes uit de bijl. Zulke beschadigingen konden het slijpwerk al snel met meer dan een uur verlengen. Door ervaring wijs geworden, heb ik tijdens eigen experimenten de kans op zulke beschadigingen weten te verkleinen door het slijpen van de snede tot het laatste te bewaren. De prehistorische mens zal deze volgorde ook wel ontdekt hebben.

Het proces "van steenklomp tot gebruiksklare bijl" begon met het uitzoeken van de goede kwaliteit (vuur)steen. Door het wegslaan en soms ook wegdrücken van overbodige steendelen, ontstond vervolgens het halffabrikaat. Eigen experimenten hebben uitgewezen dat de vervaardiging van zo'n halffabrikaat soms maar 15-20 minuten in beslag neemt. Zo'n halffabrikaat kon vervolgens geslepen worden op een handslijpsteen van zandsteen of op een van de zeer grote, duizenden kilo's zware slijpstenen waarvan er tot op dit moment drie in Limburg bekend zijn (Slenaken, Mechelen en Camerig).

Tijdens het slijpen op zo'n slijpsteen werd water toegevoegd om het slijpsel af te voeren. Waarschijnlijk werd het slijpwerk over meer dagen/weken uitgesmeerd. De prehistorische mens heeft deze activiteit misschien wel uitgevoerd rond het vuur in de avonduren, terwijl hij zat te luisteren naar de verhalen die oude stamgenoten "over vroeger" vertelden.

De heer W. van Mourik uit Rekem (België) die meerdere jaren onder de Papoea's in Nieuw-Guinea heeft doorgebracht, wist me te vertellen dat dié mensen hun halffabrikaten altijd bij zich droegen om er tussentijds aan te kunnen werken.

Als de bijl klaar was, moest hij nog ingesteed worden. Over de manier waarop prehistorische bijlen ingesteed werden, is inmiddels veel bekend. Zo weten we bijvoorbeeld dat er meer mogelijkheden tot instelen waren. Daar zal ik hier echter niet op ingaan. Laten we er maar vanuit gaan dat de voorhistorische bijlenmaker zijn werk voltooide om het vervolgens trots als een hert (de paukende men toen in deze streken nog niet) aan de andere dorpelingen te tonen.

Jan Weertz

De patrijs

In vele plaatsen in Zuid-Limburg wordt de patrijs "véldhoo" genoemd. Dit woord werd vroeger ook in Gronsveld en Rijckholt gebruikt maar dan als benaming voor de "paoshoo". Pasen valt in de tijd dat de natuur weer begint te leven. Nieuw leven ontkiemt. Vogels keren terug en leggen hun eieren. Het Paasei is van oudsher het symbool van dit nieuwe leven. Alhoewel een ieder weet dat de Paaseieren met de klokken uit Rome komen, is het toch de Paashaas, die ze tegenwoordig moet verstoppen. Vroeger was die taak toebedeeld aan de "Paoshoo" of "véldhoo", maar de haas heeft uiteindelijk de strijd gewonnen van kip en patrijs, omdat hij veel vruchtbaarder werd geacht. De vruchtbaarheid van de patrijs wordt wel eens overschat omdat er legfels van tientallen eieren worden aangetroffen. Het betreft hier echter legfels van meerdere hennen. Een normaal legsel bestaat uit 10 tot 15 eieren. Met het afnemen van het aantal patrijzen nam ook het woordgebruik "véldhoo" voor "paoshoo" af.

De patrijs is een kleine gedrongen vogel, roodbruin van kleur. Het nest is meestal goed verscholen onder een struik of onder een dichte heg. De hen begint pas met broeden nadat het legsel compleet is. Wanneer ze het nest verlaat, worden de eieren met gras afgedekt. De haan blijft steeds in de buurt en houdt alles nauwkeurig in de gaten. De eieren zijn ongeveer 2,5 tot 3,5 cm groot, olijfgroen en ongevekt.

Waarom is het aantal patrijzen zo drastisch afgenomen? Omdat het een veel bejaagde vogel is, zullen de vogelbeschermers er al gauw toe komen de jacht als voornaamste oorzaak te noemen. Wellicht heeft de jachtdruk een rol gespeeld, maar er is meer. Algemeen wordt aangenomen dat de afname van het aantal patrijzen te wijten is aan de schaalvergroting in de landbouw. Begroeiingen tussen per-

celen, zoals houtwallen en heggen verdwenen en daarmee de schuilplaatsen en broedplaatsen bij uitstek geschikt voor patrijzen. De vele velden met mono-cultures geven tevens te weinig variatie in voedsel. Ook het slechte weer speelt de patrijzen parten. In een nat voorjaar zijn er weinig insecten en dat is funest voor het patrijzenbroed. Patrijzen broeden namelijk maar een maal per jaar. Het voorjaar van 1987 was zeer nat. Alleen de laatste week van april en de eerste week van mei waren warm en droog. Daardoor overleefden nog een redelijk aantal patrijzen.

En dan is er nog de jacht.

De patrijs is in de wet gerangschikt onder het klein wild en mag worden bejaagd vanaf 1 september tot en met 31 december. Feit is dat de patrijs door de eeuwen heen een geliefde prooi is geweest. De patrijzenstand is hierdoor echter nooit in gevaar geweest. Nu het aantal patrijzen

Een nest met eieren van een patrijs.

door andere omstandigheden achteruit is gegaan, kan de jacht wel nadelige gevolgen hebben voor de patrijzenstand. In onze kleine gemeenschap zijn nogal wat jagers actief. Het leek ons daarom een goede zaak om iemand uit deze jagerskring zijn visie te laten geven:

"Binnen de jagerswereld is men er van overtuigd, dat de jacht geen negatieve maar zelfs positieve invloed heeft op de soort. Want patrijzen vormen koppels voor het leven, en blijven binnen één territorium leven. Zo ontstaat er inteelt en neemt de vruchtbaarheid en dus het aantal eieren per leg af. Door de jacht worden families uit elkaar geschoten. De hennen verspreiden zich en komen in aanraking met andere families. Zodoende neemt de vruchtbaarheid toe en dus ook het aantal patrijzen. Misvormingen komen minder voor. Doordat de patrijzen de laatste jaren meer bejaagd worden in Gronsveld en Rijckholt is er een vooruitgang te constateren in de patrijzenstand. De laatste tijd zijn er meerdere kluchten van tien tot twintig vogels waargenomen."

De waarheid omtrent de vooruitgang van de patrijzenstand zal zoals altijd wel ergens in het midden liggen. De patrijzenstand in de omgeving van Gronsveld en Rijckholt is redelijk te noemen en is zeker niet representatief voor onze omgeving. Het kleinschalige gebruik van het gebied tussen het Savelsbos en de Maas is op de patrijzenstand zeker van positieve invloed geweest. Hier vinden de patrijzen nog nestgelegenheid en voedsel. Tijdens een excursie van de sectie natuur op 7 februari bij werd bij het grindgat in Eijsden een zestal patrijzen waargenomen. De patrijs is overigens een vrij schuwe vogel, die nauwelijks opvalt. Pas wanneer hij bedreigd wordt vliegt hij op in een hem kenmerkende snelle lijnrechte snorrende vlucht laag over de grond. In tegenstelling tot bijvoorbeeld de fazant (geïmporteerd uit Azië) is de patrijs een inheemse vogel.

Patrijs. De haan is herkenbaar aan de grote borstvlak (hoefijzer).

Het is ook een uiterst intelligente vogel, die de jagers vaak misleidt door te doen alsof hij is aangeschoten en vervolgens over de grond vele honderden meters aflegt en zo ontsnapt. Maar zoals een Gronsvelds spreekwoord zegt: "Loes hoonder legke oüch ién de niétele". Wij hopen dat de "véldhoon" of "Paoshoon" de eieren niet in brandnetels verstoort.

De sectie natuur wenst u " 'nne Zaolige Paose. "

